

Mentalbeskrivelsen

Et værktøj til bedre hundeavl

Tekst: Sten Søndergaard

Mentalbeskrivelsen er hurtigere og mere præcis end nogen anden form for avlsudvælgelse.

Hundeavl - hvor svært kan det være? Ikke ret svært - for i bund og grund kan man bare blande sig udenom, hvis man har en tæve og en hanhund. De skal såmænd nok selv finde ud af det med hvalpene. Hundene - og alle andre levende væsener - klarer sagtens forplantningens mysterier uden vores hjælp. Se bare på ,hvordan det foregår i naturen.

Men vi mennesker har fantastisk svært ved ikke at blande os. I årtusinder har mennesket avlet på hundene ,så næste generation hvalpe havde endnu bedre egenskaber, hvad enten opgaven for hunden nu var at passe på hus og hjem, vogte får eller hente det anskudte fuglevildt ude i sivene. Hundeavlere kiggede på ,hvordan tingene foregår i naturen og efterlignede metoden. I naturen har det altid været de stærkeste, de smarteste og de mest tilpasningsdygtige dyr, der fører slægten videre - og hvad var så mere naturligt for hyrden eller jægeren end at udvælge de avlsdyr, der havde de bedste egenskaber til hans formål og så bruge netop de dyr i avlen ?

På den måde har vi fået et væld af hunderacer, hver især oprindeligt specialiserede til netop deres opgave. Pyrenærhundene og ovtcharkaerne i Tatrabjergene og Kaukasus er fremavlede til at blive så store, stærke og frygtløse, at de ene hund kunne beskytte fåreflokkene mod ulv og bjørn. Den dansk-svenske gårdhund fik en helt anden størrelse, fart og adræthed, så den blev en formidabel muse- og rottejæger, der kunne holde gården fri for skadedyr, og pudelhunden blev fremavlet på grundlag af tidligere tiders vandhunde og blev en meget populær vandapportør og jagthund i 1500 og 1600-tallet i Frankrig.

Avl efter naturmetoden

Men det var ikke kun middelalderens og rennæssancens hundeavlere, der udvalgte avlsdyr efter naturmetoden. Det har vi fortsat med lige siden, og det er stadig den fremherskende måde verden over, når vi udvælger avlsdyr. Siden den første hundeudstilling i England i 1859 har udstillinger været en stadig mere udbredt hobby, hvor det gælder om at præsentere hunden med det smukkeste eksteriør, den stærkeste udstråling og de bedste bevægelser. Fra 1865 kom brugsprøverne for jagthunde med i England, og siden har hundeavlere verden over prøvet at frembringe de flotteste og mest karakteristiske hunde og/eller de hunde, der opnåede de bedste resultater på brugsprøverne .

Så når det gælder udstillingshundene, er de mest populære avlsdyr naturligvis de hunde, der igen og igen vinder på udstillingerne og kan smykke sig med imponerende titler. For brugs- og sportshunde bruger man i høj grad samme metoder: Den hund, der henter flest sejre og titler hjem på brugskonkurrencerne, er også den mest efterspurgte avlshund. Tankegangen er ikke kun populær , når opdrætterne vælger avlskombinationer lige ud af landevejen. Naturmetode-tankegangen går også igen i langt de fleste mere systematiske avlskåringssystemer verden over. Der er da heller ingen tvivl om, at hundeavl efter naturmetoden virker, når det drejer sig om eksteriør,

hvor resultaterne umiddelbart kan bedømmes på afkommet. Mere usikkert er det imidlertid, hvor god naturmetoden er, når det gælder brugsegenskaberne. Det er jo ingen hemmelighed, at en hund med gode brugsegenskaber kun opnår middelmådige resultater, hvis føreren er middelmådig. Omvendt kan en middelmådig hund opnå flotte resultater i hænderne på en dygtig og kompetent hundefører. Desværre nedarves førerens dygtighed ikke til hvalpene, så avl med udgangspunkt i forældredyrenes brugsresultater er både usikker og langsommelig. Ved at opnå fine resultater på brugsprøverne har hunden ret beset kun dokumenteret, at den er i stand til at indlære de færdigheder, der kræves af en brugshund. Bedre garanti får man ikke i praksis ved at avle efter opnåede brugsresultater eller ved at anvende avlskåringssystemer, der bygger på opnåede brugsresultater.

Starten på den svenske stats hundeskole

Den erkendelse nåede folkene på den svenske hundeskole i Sollefteå frem til i årene lige efter anden verdenskrig. Hundeskolen var i virkeligheden en statslig avlsinstitution, som fra 1936 avlede, uddannede og leverede de tjenestehunde, som det svenske militær skulle bruge til bevogtning og minesøgning. I 1941 kom politihundene til, og senere kom også blindehunde og handicaphunde, og i 1968 uddannede skolen sine første narkotikahunde .

For trænerne på hundeskolen opstod der hurtigt et behov for på et tidligt tidspunkt at udvælge de bedste hunde til en bestemt type opgave. Det er et stort og tidskrævende arbejde at træne en mine- eller bombehund så grundigt, at man kan stole 100 procent på hundens signaler i felten. Det vil jo i ordets egentlige betydning være katastrofalt, om minehunden "misser" et par genstande undervejs i (mine)feltet. Hvis man kunne øge træfsikkerheden i udvælgelsen af de unge hunde, kunne man undgå at spilde ressourcer, kræfter og træningstimer på en hund, der alligevel ikke kunne stå distancen i den sidste ende. Det førte til udviklingen af mentalbeskrivelsen helt tilbage i 1947. Hundeskolen i Sollefteå under ledelse af Hilmar Johansson begyndte at mentalteste de enkelte hunde som et led i udvælgelsen, og resultaterne var så gode, at mentaltesten blev et fast, værdifuldt værktøj på skolen .

I 1968 blev Sven Järverud leder af hundeskolen. Sammen med ægtefællen og rottweileropdrætteren Gunvor af Klinteberg- Järverud (Kennel Fandango) udviklede han mentalbeskrivelsen og fik metoden indført som avlsredskab i den svenske brugshundeklub. Ideen i mentalbeskrivelsen er grundlæggende enkel. Hvis vi rimeligt præcist kan afdække og beskrive de vigtigste mentale og temperamentsmæssige egenskaber, som en hund giver videre i arv til sine hvalpe, så kan man bruge resultaterne i avlsarbejdet. På den måde vil vi få en langt større træfsikkerhed, end det er muligt med den mere usikre, subjektive udvælgelse efter naturmetoden. Det forudsætter blot, at vi kan isolere de enkelte mentale egenskaber i beskrivelsen - og være sikre på, at de udvalgte egenskaber nu også bliver givet videre til hvalpene .

Det arbejde blev gennemført i samarbejde mellem den svenske brugshundeklub og forskere fra Landbohøjskolen i Uppsala og Stockholms Universitet i form af projekt "Bedre tjenestehund", der løb fra 1976 til 1983. Siden erhvervede genetiker Per-Erik Sundgren sin dokortitel på at dokumentere arvbarheden af de egenskaber hos hunden, som vi har fokus på under mentalbeskrivelsen .

Dokumenteret arvbarhed

Arvbarheden er ikke kun et udtryk for, at netop den bestemte egenskab nedarves til hvalpene. Per-Erik Sundgren nåede også frem til at dokumentere arvelighedskoefficienterne for de testede egenskaber. Arvelighedskoefficienterne er et udtryk for, hvor kraftigt en bestemt egenskab slår igennem til afkommet, altså hvalpene. Koefficienten er et tal mellem 0 (nul) og 1 - jo højere, jo mere slår egenskaben igennem hos afkommet. Selv om temperament og egenskaber hos en hund går videre til hvalpene, er bestemte mentale egenskaber ikke bundet til ét bestemt, identificerbart gen. Ligesom for eksempel HD er en bestemt egenskab knyttet til flere forskellige gener og i et eller andet omfang påvirket af stimulation udefra i bestemte perioder af hvalpens opvæksttid. Derfor kan man aldrig sige helt præcist, hvordan en bestemt egenskab vil blive nedarvet til en bestemt hvalp. Vi er nødt til at se statistisk på nedarvningen - og det er derfor, vi bruger udtrykket arvbarhedskoefficient. Dette tal er nemlig udtryk for den statistiske sandsynlighed for, at egenskaben nedarves til hvalpene.

Lad os tage et eksempel: Tilbøjeligheden hos en hund til at flygte, når den står over for en truende situation, er en af de egenskaber hos forældredyrene, der slår stærkest igennem hos hvalpene. Per-Erik Sundgren har påvist, at der er små variationer fra race til race, men typisk ligger arvelighedskoefficienten for flugt på omkring 0,38. Hundenes tilbøjelighed til at reagere på en trussel udefra ved at flygte beskrives flere steder i mentalbeskrivelsen. Lad os for eksemplets skyld sige, at racens gennemsnit for flugt ligger på værdien 3,0 i mentalbeskrivelsskemaet. Den værdi vil vi gerne have forbedret i vores næste hvalpekuld, så gennemsnittet for flugt bliver lavere. Vi finder derfor en hanhund, der har gennemsnitsværdien 1,5 for flugt og en tæve, der har gennemsnitsværdien 2,5 for flugt. Forældreparrets gennemsnit er altså 2 i forhold til racens gennemsnit på .3. Statistisk bliver resultatet for hvalpene en gennemsnitlig sænkning af flugt gennemsnittet med arvbarhedskoefficienten gange forskellen mellem forældredyrenes og racens gennemsnit, altså $- 3 (0,38 \times (3-2)) = -2,62$. Men husk, at der er tale om statistik. Fordelingen af mentale egenskaber i et hvalpekuld sker efter den såkaldte statistiske normalfordelingskurve. Det vil sige, at hvalpene i de fleste tilfælde ligger relativt tæt på gennemsnittet, mens der også kan forekomme ikke så få hvalpe ret langt fra gennemsnittet. Hvis vi vil efterkontrollere fordelingen af egenskaber i hvalpene, skal vi mentalbeskrive rigtig mange hvalpe efter samme forældrepar. Derefter kan vi udregne alle hvalpenes gennemsnitlige tilbøjelighed for flugt med tilsvarende lille statistisk usikkerhed.

Ved alt avlsarbejde forekommer der altså statistiske udsving i fordelingen af hvalpenes mentale egenskaber. Det samme gælder, når man anvender mentalbeskrivelsen som avlsværktøj. Men gennemsnitligt flytter egenskaberne sig i den retning, vi ønsker - langt hurtigere end ved nogen anden avlsmetode. Det er på den måde, at Rottweilerklubben i perioden fra især 1985 og frem til 2000 var i stand til at flytte rottweilerens tærskelværdi for trueadfærd og aggressivitet markant.

Hvad er det, vi beskriver?

I det foregående har jeg talt om, at vi beskriver egenskaber hos hunden. Det er for så vidt korrekt, men det vil være mere rigtigt at sige, at vi beskriver den enkelte hunds tærskelværdi for en bestemt etologisk "funktion" eller "adfærd". Det er nemlig sådan, at alle hunde har fuldstændig det samme sæt grundlæggende etologiske funktioner, for eksempel jagtadfærd, trueadfærd, kampadfærd, flugtadfærd og så videre. Hvis der mangler en eller flere funktioner, er det ikke en hund, vi har med at gøre, men måske en kat eller en mår eller noget helt tredje. Derfor kan vi heller ikke ændre på hundens

etologiske funktioner eller funktionskredse gennem avl .Når hunde så alligevel kan være så forskellige som nat og dag, hænger det sammen med, at alle hunde har forskellige tærskelværdier for hver enkelt funktion. Og tærskelværdierne kan vi ændre på gennem avl. En tærskelværdi i etologisk sammenhæng er et mål for, hvor let én bestemt funktion udløses. Eller sagt på en anden måde: Hvor meget stimulation af en eller flere funktioner skal der til, før den tilknyttede adfærd udløses?

Vi kender det alle sammen fra vores hverdag med hunde. Nogle hunde går på jagt, blot vinden får lidt visne blade eller en papirspose til at flyve forbi, mens andre hunde dårligt reagerer, selv om der løber en fasan lige forbi snuden. Alle hunde har jagtfunktionen med i den genetiske bagage tilbage fra urtiden - ellers var hele arten forlængst sultet ihjel, så begge hunde har jagtadfærd. Forskellen mellem de to hunde er alene tærskelværdien. I det første tilfælde har hunden en meget lav tærskelværdi for jagtadfærd, i det andet tilfælde en meget høj tærskelværdi. Tærsklen er så at sige en bremseklods, der sørger for at den tilhørende adfærd ikke udløses. Er tærskelværdien lav, skal der imidlertid ikke megen stimulation eller påvirkning til, før bremseklodsen ikke længere kan holde hunden i ro. Er tærskelværdien derimod høj, skal der rigtig megen påvirkning til, før den store bremseklods ikke længere kan holde.

Tærskelværdierne er hele grundlaget for udformningen af mentalbeskrivelsen. Beskrivelsen er opbygget af en række momenter eller situationer, der hver især er designet til at stimulere en eller nogle få specifikke adfærdsformer hos hunden. Stimulationen er den samme, hver gang der mentalbeskrives, uanset om mentalbeskrivelsen finder sted på Sjælland eller i Jylland, og uanset om det er en lille selskabshund eller en stor slædehund, der beskrives. Det, vi beskriver, er kun hundens tærskelværdi for den bestemte adfærd .

Momenterne som måleapparat

I praksis sker beskrivelsen på et skema, der er inddelt i lodrette kolonner fra 1 til 5. Jo lavere tal, jo højere tærskelværdi. Det vil sige, at beskrives en hund under jagten med et kryds i kolonne 5, står vi med en hund, der har en meget lav tærskelværdi for jagt. Der skal ikke meget stimulation til, før hunden går på jagt .

På samme måde med momentet "Pludselig lyd". Her er det angst udløst af skuddet, vi beskriver. Den hund, der farer sam- men og piber, når der skydes, vil formentlig blive beskrevet med et kryds i kolonne 4. Det markerer, at hunden har en temmelig lav tærskelværdi for angst, når den påvirkes med en pludselig, skarp lyd. Hvert moment er omhyggeligt designet. Ikke kun til at levere en stimulation, der udløser en bestemt adfærd. Stimulationen skal også være af en styrke eller intensitet, så hunden med den høje tærskelværdi ikke reagerer, mens hunden med den lave tærskelværdi næsten ikke kan vente med at komme i gang. Det er forudsætningen for, at momentet kan bruges til at måle tærskelværdierne hos den enkelte hund. Hvis stimulationen havde været meget kraftig i hvert moment, ville den jo udløse den tilsigtede adfærd i stort set alle hunde uanset tærskelværdien i den enkelte hund. Så kan momentet ikke bruges til at måle tærskelværdien med. Det er derfor, at det er så vigtigt, at stimulationen er nøje afpasset og ens fra mentalbeskrivelse til mentalbeskrivelse.

Udformningen af momentet jagt er et godt eksempel. Der er hundeførere, som bliver ærgerlige, fordi deres hund ikke løber efter kluden, når den zig-zagger derudad. Det skete engang for en stout

rottweilerejer fra Vendsyssel, der vendte sig om mod testlederen og sagde: ”Jow, men do sku ha set, hvis det hat vorn en høn”. Og det er netop pointen. Havde det været en høne og ikke en klud, der var bundet i snoren, ville næsten alle hunde løbe efter - og så virker momentet ikke længere som måleapparat for tærskelværdien. Det gør kluden derimod. Det er kun de hunde, der har den laveste tærskelværdi for jagt, som rent faktisk stormer efter kluden, fanger den og ryster den grundigt - mens hunde med højere tærskelværdi afbryder jagten undervejs eller måske slet ikke kommer i gang. De funktioner eller adfærdsformer, vi beskriver på mentaltestbanen, er langt fra hundens fulde repertoire. Men vi beskriver nogle meget vigtige funktioner for hundens samspil med hundeføreren, familien og samfundet som sådan. I Dansk Kennel Klubs mentalbeskrivelse beskrives tærskelværdierne for:

- Socialadfærd (i relation til mennesker)
- Legeadfærd
- Jagtadfærd
- Stressadfærd
- Flugtadfærd
- Trueadfærd (aggressivitet)
- Undersøgeadfærd (nysgerrighed)

Kompromisernes kunst

I det praktiske avlsarbejde er det imidlertid valget af avlshunde, der er den første opgave, når opdrætteren planlægger et nyt kuld. I praksis er det ofte sådan, at opdrætteren har én eller flere avlstæver, som man vil bruge. Første skridt må være en seriøs vurdering af, om tæven overhovedet egner sig til avl. Har hunden de mentale egenskaber, der skal til - og vil hunden medvirke til en generel mental forbedring af racen? Her spiller opdrætterens seriøsitet ind. Alt for ofte ser man, at en hund kommer i avl, fordi det nu engang er den hund, opdrætteren har købt eller taget fra til formålet. Men kan hunden ikke være med til at gøre racen bedre i fremtiden, bør den slet ikke have hvalpe. Det betyder ikke, at tæven på alle punkter skal ligge ”bedre” end racens gennemsnit. Hvis tæven efter en ærlig gennemgang af spindeldiagrammet må siges at kunne forbedre racen på vigtige punkter, må man leve med, at den på andre punkter knap lever op til gennemsnittet. Men en hund, der på nogle punkter falder mentalt langt fra det ønskelige, bør slet ikke gå i avl. Typisk kan det være overdreven aggressivitet eller voldsom flugtadfærd. Begge dele nedarves med en relativ høj koefficient, og en hund, der for eksempel ligger på et gennemsnit oppe omkring 4 i trueadfærd, bør nok ikke indgå i avlen. Der er en grund til, at for eksempel rottweilere, der beskrives med et kryds i kolonne 5 i trueadfærd ved den visuelle overraskelse (kedeldragt) eller revirforsvar (spøgelser) ikke kan avlsgodkendes. Men heller ikke hunde af andre racer, der beskrives på samme måde, bør komme i avl.

Når denne første overvejelse er gjort, gælder det udvælgelsen af hanhunden. Den skal som første krav også kunne medvirke til en generel forbedring af racen, men desuden skal den matche tæven mentalt. Hvis tæven for eksempel ligger noget for højt i jagtlyst, må opdrætteren finde en hanhund, der ligger noget for lavt. Så bliver forældredyrenes gennemsnit for jagt lidt lavere end racens gennemsnit - og så vil hvalpenes jagtlyst gennemsnitligt nærme sig racens gennemsnit.

Her gælder det imidlertid om ikke at gå til ekstremer. Det er erfaringsmæssigt ikke nogen god idé at avle med en hund, der ligger helt ude på fløjen, ”rent mentalt - eller eksteriørmæssigt - for den sags skyld. Ekstreme egenskaber har det med at slå igennem med uventede - og ofte uønskede - resultater.

I stedet vil en ansvarlig og seriøs opdrætter flytte kuldernes mentale egenskaber i små ,men sikre trin for hvert kuld, indtil det ønskede resultat er opnået. Husk også ,at man ikke kan nøjes med at avle udelukkende på én egenskab og lade alt andet sejle. Det kommer der heller ikke noget godt ud af.

Som et forsøg besluttede Gunvor af Klinteberg-Järverud sig på et tidspunkt for at avle HD ud af sine rottweilere. Det lykkedes hende faktisk efter seks generationers målrettet avlsarbejde. Til gengæld betød den stærke fokusering på HD, at hundene mistede en del af det arketyperiske rottweiler-udseende, fordi det ikke kunne lade sig gøre at fokusere på begge dele på samme tid .

Avlsarbejde er altså kompromisernes kunst .Også når det gælder de mentale egenskaber. Så ud over fokusområdet, må opdrætteren også se på alle de øvrige mentale egenskaber hos forældredyrene og sikre sig, at det ser fornuftigt ud. At avlskombinationen generelt vil medvirke til en forbedring af racen , må være en forudsætning for al seriøs hundeavl.